

Eesti Maaülikool
Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Laura Lääts

**SA KIK RAHASTATAVA KESKKONNAPROGRAMMI
KASUTUS TARTUMAA NÄITEL AASTATEL 2018 -2023**

THE USE OF THE SA KIK-FUNDED ENVIRONMENTAL
PROGRAMME IN TARTUMAA IN THE YEARS 2018 -2023

Bakalaureusetöö
Loodusturismi õppekava

Juhendaja: Marika Kose, *PhD*

Tartu 2024

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Bakalaureusetöö lühikokkuvõte	
Autor: Laura Lääts		Õppekava: Loodusturism	
Pealkiri: SA KIK rahastatava Keskkonnaprogrammi kasutus Tartumaa näitel aastatel 2018 -2023			
Lehekülgi: 40	Jooniseid: 13	Tabeleid: 0	Lisaid: 3
Osakond: Elurikkuse ja loodusturismi õppetool ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: Sotsiaalne geograafia, S230 Juhendaja: Marika Kose Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2024			
<p>Tartumaa koolid ja lasteaiad on ajas avaldanud vähem soovi keskkonnahariduslikes programmides osalemiseks. Käesoleva töö eesmärk on anda ülevaade, kuidas on muutunud SA KIK Keskkonnaprogrammi abil Tartumaa haridusasutuste poolt tehtud taotluste arv Tartumaa ja teiste maakondade keskkonnahariduskeskuste poolt pakutavates programmides osalemiseks. Muutuste hindamiseks kasutati SA KIK poolt saadud andmeid ning nende põhjal tehti kvantitatiivne analüüs. Andmed on aastate 2018 kuni 2023 kohta. Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste arv on uuritud ajaperioodil langenud. Lasteaedade osakaal on vähenenud rohkem, kui koolide osakaal. Peamisteks muutuste põhjusteks on lasteaedade ja gümnaasiumide eemaldamine SA KIK Keskkonnaprogrammi taotluste esitajate nimekirjast. Tartumaa koolide ja lasteaedade esitatud taotlused on jaotunud üle Eesti, kuid enim soovitakse külastada vastandlikult kõige lähedasemaid või kõige kaugemaid maakondi. Tartumaal paiknevate keskkonnahariduskeskustesse esitatud taotluste arvud on uuritud ajaperioodil tõusnud. Välja on kujunenud enim külastatud ehk populaarsemad keskused, kuhu esitatakse taotlusi üle Eesti. Antud tulemuste põhjal võib eeldada, aga mitte väita, et COVID-19 on mõjutanud taotluste esitamise arve ajal, kui riigis kehtis eriolukord.</p>			
Märksõnad: SA KIK, looduskeskus, mitteformaalne haridus, keskkonnaharidus, Tartumaa			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Bachelor's Thesis	
Author: Laura Lääts		Specialty: Nature tourism	
Title: The use of the SA KIK-funded environmental programme in Tartumaa in the years 2018 -2023			
Pages: 40	Figures: 13	Tables: 0	Appendixes: 3
Department: Chair of Biodiversity and Nature Tourism Field of research and (CERC S) code: Plant ecology. B270 Supervisor: Marika Kose Place and date: Tartu 2024			
<p>Over time, schools and kindergartens in Tartu County have expressed less interest in participating in environmental education programmes. The aim of this paper is to provide an overview of how the number of applications made by educational institutions in Tartu County with the help of the KIK Environmental Programme has changed. The data received from the KIK was used to assess the changes and a quantitative analysis was carried out on the basis of this data. The data cover the years 2018 to 2023. The number of applications submitted by educational institutions in Tartu County has decreased over the period studied. The share of kindergartens has decreased more than the share of schools. The main reason for the changes is the removal of kindergartens and high schools from the list of applicants for the KIK Environmental Programme. The applications submitted by schools and kindergartens in Tartu County are spread all over Estonia, but the counties most often requested to visit are either the closest or the furthest away. The number of applications to environmental education centres in Tartu County has increased over the period studied. The most visited, or popular, centres have emerged, with applications from all over Estonia. Based on these results, it can be assumed, but not claimed, that COVID-19 has influenced the number of applications during the period of the state of emergency.</p>			
Keywords: SA KIK, nature centre, non-formal education, environmental education, Tartumaa			

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE.....	7
1.1. Mitteformaalse hariduse olemus, kättesaadavus ja kasutus.....	7
1.2. Loodushariduskeskuste eesmärgid ja vajalikkus.....	10
2. MATERJAL JA METOODIKA.....	12
2.1. Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogramm.....	12
2.2. Tartumaa Loodushariduskeskused.....	13
2.3. Metoodika.....	14
3. TULEMUSED JA ANALÜÜS.....	15
3.1. Keskkonnaprogrammi kaudu esitatud keskkonnahariduslike keskuste külastuse taotlused Eestis 2018-2023 aastatel.....	15
3.2. Tartumaa haridusasutuste poolt SA KIKile esitatud taotlused 2018-2023 aastatel.....	16
3.3. Taotluste arv Tartumaa looduskeskuste külastamiseks 2018-2023 aastatel.....	18
3.4. 2018-2023 aastatel Tartumaa haridusasutuste poolt esitatud taotluste jagunemine Eesti looduskeskuste vahel.....	20
4. ARUTELU.....	27
5. KOKKUVÕTE.....	29
KASUTATUD KIRJANDUS.....	31
LISAD.....	34
Lisa 1. Tartumaa lasteaedade esitatud taotluste arv 2018-2023 aastatel.....	35
Lisa 2. Tartumaa koolide esitatud taotluste arv 2018-2023 aastatel.....	38
Lisa 3. Tartumaa keskkonnahariduskeskuste programmides osalemiseks esitatud üleestiline taotluste arv aastatel 2018-2023.....	40

SISSEJUHATUS

Formaalse koolihariduse kõrvalt on mitteformaalne õpe oluline, et arendada õpilasi väljaspool tavalist koolikeskkonda ja seeläbi tekitada seoseid elulistes olukordades ja juba varem õpituga. Paljud riigid on oma hariduslikes ettekirjutustes ja poliitikas keskendunud elukestvatele õppele, millest lahutamatu osa on ka mitteformaalne õpe. (Yasunaga, 2014) Loodushariduskeskused on tähtsad laste ja looduse vahelise sideme edendamiseks, pakkudes mitmekülgset arengulist kasu ja aidates lahendada tänapäevaseid probleeme, nagu suurenenud ekraaniaeg ja istuv eluviis (Ardoin & Bowers, 2020). Looduspõhise õppimise ruumide loomise kaudu toetavad loodushariduskeskused laste terviklikku arengut. See lähenemine ei toeta mitte ainult üksikute laste arengut, vaid aitab kaasa ka laiemale keskkonnateadlikkusele ja keskkonnahoiule kogukonnas. (Eaddy, 2017)

Teadaolevalt pole seni uuritud, kuidas on SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse (SA KIK) kaudu rahastatud programmide arv Tartumaal 2018-2023 aastatel kasutatud. Töö teema kerkis üles 2023. aastal loodusturismi õppe käigus tehtud ettevõttepraktika ajal, kus minu ülesandeks oli Vapramäe Loodusmaja abistamine külastusandmete sisulise analüüsiga. Peamiseks murekohaks oli külastuste arvu vähenemine viimastel aastatel. See tekitas huvi uurida ka teiste Tartumaa keskkonnaharidust pakkuvate keskuste olukorda, et teada saada kas probleem on kõigil ja mis on peamised põhjused.

Bakalaureusetöö raames käsitletav probleem: ajaperioodil 2018-2023 on SA KIK keskkonnaprogrammi abil Tartumaa haridusasutuste poolt tehtud taotluste arv Tartumaa ja teiste maakondade keskkonnahariduskeskuste poolt pakutavates programmides osalemiseks langenud.

Töö peamised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas on Tartumaa haridusasutuste programmides osalemiseks esitatud taotluste arv ajas muutunud?
- 2) Kas COVID-19 kriisi mõju on märgatav Tartumaa õppeasutuste puhul?
- 3) Missugused muud aspektid on mõjutanud SA KIK-ile esitatud taotluste arvu?

4) Kas huvi Tartumaal paiknevate keskkonnahariduskeskuste vastu on ajas muutuv?

Töö raames kaardistasin, millised on muutused SA KIK abil taotletud Tartumaa loodushariduskeskuste pakutavate programmide külastatavuses ja kas seda on mõjutanud COVID-19 kriis. Samuti uurin, millised on Tartumaa haridusasutuste üldised eelistused taotluste esitamisel.

Töö uurimisteemad on läbi arutatud Keskkonnainvesteeringute Keskuse projektikoordinaatori Angelika Veršiga, et töö oleks neile vajalik ja rakenduslik. Samuti annab töö sisendit Tartumaa loodushariduskeskuste arengusse, keskused saavad infot kasutada vastavalt enda vajadustele edasiseks arenguks. Loodan, et töö uurimisteemad ja tulemused on väärtuslikuks sisendiks kõikidele töös mainitud osapooltele, et teha vajadusel analüüsi tulemuste põhjal muudatusi, ettepanekuid või muid järeldusi.

Autor annab töö esimeses osas ülevaate mitteformaalse olemusest ning selle kättesaadavusest, lisaks loodushariduskeskuste olemasolu eesmärkidest ja vajalikkusest. Töö teises osas tutvustatakse töö uurimismeetodeid ja materjale ning kolmandas läbi viidud algandmete analüüsi tulemusi ning arutelu.

Töö autor tänab oma juhendajat Marika Koset toetuse ning igakülgse abi eest lõputöö valmimisel, samuti Keskkonnainvesteeringute Keskust, Angelika Verši, kes tööks vajaliku algandmestiku koostas ja seeläbi töösse väärtusliku sisendi andis.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE

1.1. Mitteformaalse hariduse olemus, kättesaadavus ja kasutus

Formaalse ja mitteformaalse õppe osakaal on ajas suuresti muutunud. Mitteformaalsele õppele on hakatud viimase 30 aasta jooksul rohkem tähelepanu pöörama ning sellel alal on toimunud märgatav areng. Mitteformaalne õpe on olnud Euroopa hariduspoliitikas kesksel kohal alates 1995. aastast, kui Euroopa Komisjon täiendas olemasolevat haridusalast programmdokumenti (valget raamatut) ja avaldas uue valge raamatu pealkirjaga "Õpetamine ja õppimine. Õppiva ühiskonna poole". Dokumendis rõhutati, et Euroopa võtab oma haridualasteks prioriteetideks arenguvõimelised suunad tänapäeva ühiskonnas. Nendeks suunadeks on informatsiooni ja tehnoloogia kiire levik, üleilmastumine ning teaduslik-tehnilise kultuuri mõjutuse areng. (European Commission, 1996) Peale valge raamatu avaldust tehti sel alal arendustööd ja 2002. aastal vormistati need ametlikult Kopenhaageni deklaratsioonis. Dokumenti lisati alus, milles nõutakse „mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimise ühiseid põhimõtteid“ (European Commission, 2002). Mitteformaalne õpe on eesmärgipärane kuid vastupidiselt formaalsele õppele, on tegu vabatahtliku õppega. See õppemeetod toimub erinevates keskkondades ning õpetamine ja õppimine ei ole sel juhul peamised tegevused. Mitteformaalse õppe keskkonnad võivad olla ajutised ning programme või koolitusi viivad läbi koolitatud spetsialistid või vabatahtlikud. Programmide jooksul tehtavad tegevused on planeeritud ja eesmärgistatud, aga vabamas vormis. Mitteformaalse õppe programmid on määratud sihtrühmade alusel. (Euroopa Komisjoni teaduskeskus, 2020) Selle õppe puhul ei hinnata õpitulemusi ega jagata tunnistusi. Igäühe areng on siinkohal individuaalne ja isiklik. Rääkides mitteformaalse õppe olemusest, tuleb paralleelselt rääkida ka formaalsest õppes, et erinevused oleksid selgesti eristatavad. Formaalne õpe on eesmärgipärane ning õppevorm on viimaste aastakümnete jooksul jäänud samaks. Keskkond, kus formaalne õpe toimub, on selleks eesmärgiks eraldi loodud (ehk koolid) ja seal töötavad vastava hariduse omandanud inimesed (ehk õpetajad), kes on spetsialiseerunud kindlale õppeainele ja vanuseklassile. Iga-aastased õppe eesmärgid on seatud riiklikult ja õppimise edukust

hinnatakse. Formaalse õppe läbimisel tunnustatakse läbinuid tunnistuse või diplomiga. Väga suur osa formaalsest õppest on kohustuslik (kooliharidus). (Chisholm, 2005) Koolihariduse kõrvalt on mitteformaalne õpe oluline, et arendada õpilasi väljaspool tavalist koolikeskkonda ja seeläbi tekitada seoseid elulistes olukordades ja juba varem õpituga. Samuti on see võimalus jõuda õppijateni, kellel puudub juurdepääs formaalsele haridusele. Paljud riigid on oma hariduslikes ettekirjutustes ja poliitikas keskendunud elukestvatele õppele, millest lahutamatu osa on ka mitteformaalne õpe. (Yasunaga, 2014) Mitteformaalse õppe arendamise eesmärgiks on, et varasemalt formaalse hariduse põhimõteteks olnud „õppimine, et teada“ ja „õppimine, et teha“, lisada põhimõtted „õppimine, et olla“ ja „õppimine, et elada koos“ (Delors *et al.*, 1996). Mitteformaalse hariduse tähtsustamine riiklikus haridussüsteemis on oluline, et ühendada formaalne ja mitteformaalne haridus ja et seeläbi edeneks valdkondade vaheline töö. Aga et muudatused oleksid ühiskonnale vastuvõetavad, tuleb keskenduda olemasolevale andmestikule ja näidetele. Mitteformaalse õppe kättesaadavusest, kasutusest ja kasulikkusest ei ole adekvaatset statistilist ülevaadet. Ülemaailmselt on üheks peamiseks probleemiks rahastusallikad ja sotsiaalne ressurss ehk puuduvad poliitilised raamistikud. Ülemaailmselt on vajalik riiklikul tasandil arendada mitteformaalse õppe osakaalu formaalse õppe kõrvalt ning eraldada selleks ka osa riigieelarvest. Eraldatud raha oleks mitteformaalse õppe kapitaliks lisaks riiklikele organisatsioonidele ka suure osa moodustavatele ettevõtetele, sihtasutustele ja mittetulundusühingutele. Pakutavate programmide läbiviimiseks peavad töötajad läbima koolitusi või jagavad kogemusi isiklikust elust. Vastavate koolituste puudus on üks põhjustest, miks mitteformaalse hariduse osakaal on madal. (Yasunaga, 2014) COVID-19 kriis muutis oluliselt haridussüsteeme kogu maailmas. COVID-19 on SARS-CoV-2 viiruse põhjustatud nakkushaigus, mida nimetatakse ka koroonaviirushaiguseks. Viirusesse nakatunud inimestel on peamiseks tunnisteks hingamisteede haiguste põhjustamine. Üldiselt on haigustunnused kerged kuni mõõdukad, kuid mõnikord võtab haigus raskekujulise vormi ja sel juhul on vajalik meditsiiniline abi. Riskirühma kuuluvad eakad, südame-veresoonkonna haiguste, diabeedi, krooniliste hingamisteede haiguste või vähiga inimesed. COVID-19 võib põhjustada surma igas vanuses. (World Health Organization, *s. a.*) 27. veebruaril 2020. aastal registreeriti Eestis esimene COVID-19 juhtum (Terviseamet, 2020). 2020. aasta märtsikuu alguses kuulutas valitsus riigis välja eriolukorra seoses COVID-19 võimaliku levikuga Eestis. Kooliõppe viidi üle kaugõppesse, ära jäid huviringid

ja kõik üritused ning suleti kõik meelelahutus- ja kultuuriasutused. Alates 25. märtsist samal aastal kehtestati 2+2 reegel, mis tähendas, et avalikes kohtades tuli hoida 2-meetrist distantsi ja olla kuni kahe liikmelistes rühmades, välja arvatud pered. (Kalushkina, 2023) 2020. aasta detsembris algas vaksineerimine koroonaviiruse vastu (Gamzejev, 2020). Rangemad meetmed haiguse levikuks kehtestati 2021. aasta mais. Nende hulgas läksid koolid üle täielikule kaugõppele, keelati massilised väliüritused, piirati siseruumides lubatud inimeste arvu ning taastati 2+2 reegel. Aga aprilli lõpus hakati piiranguid leevendama. Esiteks kaotati vabas õhus huvitegevuse piiranguid. Alates 3. maist lubati kontaktõppe algklassidele ja eritoega õpilastele. (Kalushkina, 2023) 2021. aasta maikuu võeti kooli vastu kõik õpilased. Alates 31. maist asendus liikumispiirang 2 + 2 kinnises avalikus ruumis hajumise nõudega (Krjukov, 2021). Juuli teisel poolel hakkas deltaviiruse nakatumise määr tõusma ja kuu lõpus hakkas valitsus taas piiranguid kehtestama. Alates 26. augustist muutus maskide kandmine siseruumides kohustuslikuks (Kalushkina, 2023). 2021. aasta oktoobris kehtestas valitsus nõude, et COVID-19 leviku vältimiseks ei tohi vaksineerimata ja nakatumata inimesed külastada kultuuri- ja meelelahutusasutusi. (Tooming, 2021) Terviseamet lõpetas tervishoiualase hädaolukorra Eestis 1. juunil 2022. aastal (Terviseamet, 2022). Pandeemia ja sellega kehtestatud piirangud on toonud kaasa suurema huvi mitteformaalse õppe ja õuesõppe vastu võrreldes formaalse õppega. Selle teema kohaselt on tehtud mitmeid koroonajärgseid ja mitteformaalse õppe alaseid analüüsiuuringuid. Rootsi Kristianstadi Ülikool viis läbi uuringu, mis keskendus COVID-19 ajal keskkonna- ja õuesõppe rakendamisele, sealhulgas riskijuhtimisele. Uuringu tulemusena täheldati, et riskijuhtimine oli pandeemia ajal erilise olulisusega. Lisaks väljendasid uuringu tulemused õuesõppe meetodite vastupidavust ja kohanemisvõimet, säilitades hariduse järjepidevuse pandeemia ajal. (Beery, 2020) Samal aastal viis Euroopa Komisjoni teaduskeskuse läbi uuringu, kus käsitleti, kuidas mitteformaalne õpe, sealhulgas õuesõpe, võib lahendada noorte oskuste puudujääke ja toetada nende sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arendamist. Mitteformaalse hariduse paindlikkus ja õppijakeskne lähenemisviis muudavad selle eriti sobivaks COVID-19 põhjustatud häiretega toimetulekuks. (Euroopa Komisjoni teaduskeskus, 2020) Mitteformaalne haridus toetab formaalset haridust, aga erineb sellest mitmete aspektide poolest. Mitteformaalne õpe on eesmärgipärane, aga vabatahtlik. Õpe toimub selleks loodud mugavas keskkonnas ja õpitulemusi ei hinnata,

vaid areng on individuaalne. See on võimalus luua side päriseluliste olukordadega ja seeläbi arendada eluks vajalikke isikuomadusi.

1.2. Loodushariduskeskuste eesmärgid ja vajalikkus

Ardoin ja Bowers (2020) analüüsisid 25 aasta jooksul koostatud uuringuid, mis keskendusid väikelastele suunatud keskkonnaharidusele. Välja valiti 66 varem tehtud uuringut, mis kattusid nende uurimissuunaga. Andmete analüüsi käigus kaardistati ajas toimunud teoreetilised ja praktilised muutused väikelastele suunatud keskkonnahariduses. Uuringud, mida tööga seoses analüüsiti, viidi läbi Euroopas, kus tehti 12 uuringut ja ülejäänud 54 viidi läbi vastavalt Põhja-Ameerikas, Austraalias ja Uus-Meremaal ning Aasias. Uuringute tulemused näitavad, et lapsed, kes osalevad regulaarselt looduspõhistes tegevustes, arenevad sotsiaalselt, emotsionaalselt ja kognitiivselt paremini. Loodushariduskeskused on tähtsad laste ja looduse vahelise sideme edendamiseks, pakkudes mitmekülgset arengulist kasu ja aidates lahendada tänapäevaseid probleeme, nagu suurenenud ekraaniaeg ja istuv eluviis. Näiteks on tõestatud, et loodusele põhinenud eelkoolid parandavad laste omavahelise mängu oskusi, teaduslikke hoiakuid ja täidesaatvaid oskusi, mis on olulised koolivalmiduseks. Lisaks aitab õues mängimine leevendada „looduse defitsiidi häire“ mõjusid, mida seostatakse depressiooni, hüperaktiivsuse ja vähenenud tähelepanuga (Whittle, 2016). Loodushariduskeskused on ka kogukonna keskused, mis pakuvad ressursse ja võimalusi õuesõppeks peredele koos lastega. Programmid, mida viiakse läbi Austraalias Nature Play loodushariduskeskuses, rõhutavad ekraaniaja ja õues olemise tasakaalustamise tähtsust, edendades tervislikumat ja aktiivsemat eluviisi. Loodushariduskeskused kasutavad õppekavasid, kus programmide teemad arenevad loomulikult laste huvide põhjal, soodustades sügavat kaasatust ja uudishimu. Looduspõhise õppimise ruumide loomise kaudu toetavad loodushariduskeskused laste terviklikku arengut ja aitavad kujundada elukestvat keskkonnahinnangut. See lähenemine ei toeta mitte ainult üksikute laste arengut, vaid aitab kaasa ka laiemale keskkonnateadlikkusele ja keskkonnohoiule kogukonnas. (Eaddy, 2017) Loodushariduskeskuste olulisus väljendub nende rollis muuta laste arendavaid oskusi.

Samuti arendab õuesõpe laste suhtumist ja hoiakuid seoses keskkonnahoidlikkusega. Keskused edendavad programmide läbi tervislikumat ja aktiivsemat eluviisi ning vähendavad seeläbi tänapäeval esile kerkinud suurest ekraaniajast tulenevaid probleeme.

2. MATERJAL JA METOODIKA

2.1. Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogramm

SA Keskkonnainvesteeringute Keskus (SA KIK) asutati aastal 2000 ning selle aja jooksul olnud Eesti keskkonnavaldkonna projektide keskne rahastaja, olles kliimaministeeriumi haldusalas.. SA KIK-i toetuste panus keskkonda on mitmetasandiline - alates puhta joogivee kättesaadavaks tegemisest ja reovee puhastamisest, erinevate loodusobjektide korrastamisest, taastuenergeetika ning ringmajanduse projektide elluviimisest kuni erinevate uuringute rahastamise, keskkonnateadlikkuse suurendamisega seotud tegevuste ning näiteks loodusmatkade korraldamiseni. Lisaks toetuste rahastamisele ja järelevalvele, teeb keskus partneritega koostööd ning käivitatakse ja viiakse läbi erinevaid projekte, et vajalikud praktilised tegevused ellu viia ning tuua lisaraha Eesti keskkonna- ja kliimaeesmärkide täitmiseks. (KIK, 2024b)

Koolidele ja lasteaedadele pakub keskus võimalust taotleda toetust keskkonnahariduslike aktiivõppeprogrammide osaluseks. Iga aasta avatakse taotlusvoor, kus kõik võimalusest huvitatud haridusasutused saavad taotlusi esitada. 2024. aasta taotlusvoorus toetatakse 1.-9. klasside osalemist keskkonnahariduslikes aktiivõppeprogrammides 2024/2025 õppeaastal. Toetus on 170 eurot ühe klassi või väikeste klasside liitmisel ühe õpigrupi kohta. Vähemalt 50% projekti läbiviidavatest ühe haridusasutuse programmidest peavad omama kvaliteedimärgist "Läbimõeldud programm", nn murakamärgist. (KIK 2024a) Märgis „Läbimõeldud programm“ omistatakse keskkonnaharidusliku õppeprogrammi kirjeldusele, mis vastab Eesti keskkonnahariduse ekspertide poolt välja töötatud kvaliteedikriteeriumitele. Kriteeriumid programmidele hõlmavad endas õppeprogrammi nimetust, lühitutvustust ja üldandmeid; õppeprogrammi eesmärke; õppeprogrammi sisu ja metoodikat; ülevaadet õppekeskkonnast (programmi läbiviimise kohast); juhendajate infot ning hindamise ja tagasiside vormi. Tähtsuse määramine õppeprogrammidele on lisaväärtus nii

programmi eestvedajatele endale kui ka riigi üldisele keskkonnahariduse tasemele. Programmide analüüs ja vastav tähis aitab saavutada ühtlase taseme erineva taustaga keskkonnahariduskeskustes ning toetab keskkonnahariduse võrgustiku arengut. (EKHÜ, 2024) Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnateadlikkuse programmist toetuste saamise aluseks on määrus nr. 10 “Keskkonnaprogrammist toetuse andmise kord ja tingimused”. Keskkonnateadlikkuse programmi eesmärk on arusaama kujundamine, arusaam et inimene on osa loodusest ning looduse hüvesid tarbides, peame arvestama sätestatud piiridega. Lisaks rõhutakse majandustegevuse ja kultuuri jätkusuutlikkusele, mis sõltub samuti loodusest. Säätva keskkonnakasutuse põhimõtted, looduse ja inimühiskonna seosed, looduses toimuvad protsessid ja elurikkuse on suunad, mida programm rahastab. (Keskkonnaprogrammist toetuse andmise kord ja tingimused, 2020)

Töös kasutatakse analüüsiks SA KIK Keskkonnaprogrammi taotluste andmeid. Täname SA KIK ja Angelika Verši väga hea koostöö eest.

2.2. Tartumaa Loodushariduskeskused

Keskkonnahariduse kodulehe (2024) alusel tegutseb Tartumaal 32 loodushariduskeskust või eraettevõtet, mis loodushariduslikke programme pakuvad. Töös kasutatud analüüsi käigus käsitleti 32-st keskusest 30, sest ülejäänud 2 programmi pole KIK Keskkonnaprogrammi kaudu külastatud. Nendest 30-st, 15 asub Tartu linnas sees, ülejäänud on jaotunud lähemale ja kaugemale ümber linna. Kokku pakuvad Tartumaa keskused üle 185 erineva programmi, paljud neist kannavad ka kvaliteedimärgist ehk nn murakamärgist. Teemade valik, mida programmides käsitletakse ja õpetatakse on mitmekülgne: mullastik, pinnavormid, maastikutüübid, elusloodus, veekogud, üldine keskkonnahoid, ringmajandus, keskkonnaseadused jm. Programme viiakse vastavalt sisule läbi nii sise- kui välistingimustes. (Keskkonnaharidus, 2024)

Suuremad ja tuntumad keskused Tartu linnas on Tartu Ülikooli loodusmuuseum, Tartu Ülikooli Botaanikaaed ja Tartu Loodusmaja ning maakonnas on tuntumateks Vapramäe Loodusmaja, Eesti Maalikooli Võrtsjärve õppekeskus, Jääaja Keskus, Luke mõis ja RMK Elistvere külastuskeskus.

2.3. Metoodika

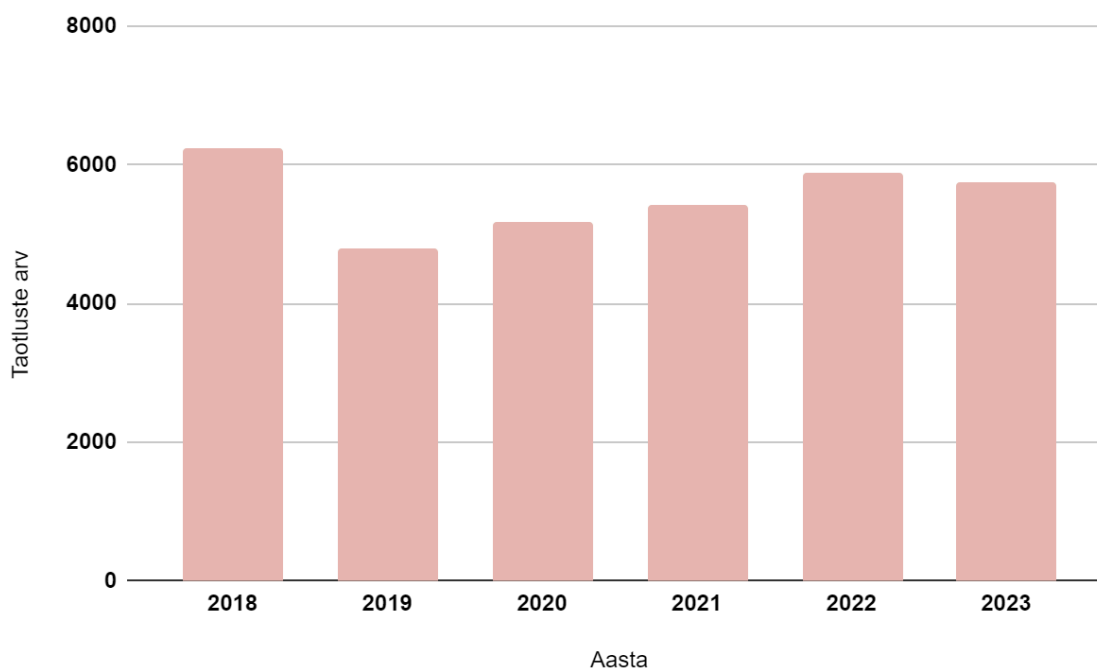
Töös kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit: analüüsitakse nii arvulisi kui ka sõnalisi algandmeid, mille kohta saab teha kindlad järeldused. Kvantitatiivuuringu põhieesmärk on saada statistiliselt usaldusväärseid andmeid järelduste tegemiseks. Uuringu tulemus on vähe sõltuv uurija tõlgendusest ja näitajad on arvulised. Kvaliteedi määrab valimi suurus (tüüp, järjestus, ühemõttelisus, asjakohasus). (Õunapuu, 2014)

Uurimuse jaoks analüüsi SA Keskkonnahariduse Keskuse andmeid Keskkonnaprogrammi toetuste kasutuse kohta. Täpsemalt uuriti Tartumaa KIK-i Keskkonnaprogrammi kaudu 2018.-2023. aastatel tehtud taotluste arve ja sihtkohti. Analüüsi ka koolide ja lasteaedade taotluste esitamise järjepidevust ning osakaalu tabelarvutusprogrammis EXCEL.

3. TULEMUSED JA ANALÜÜS

3.1. Keskkonnaprogrammi kaudu esitatud keskkonnahariduslike keskuste külastuse taotlused Eestis 2018-2023 aastatel

Üle Eesti asuvatesse keskkonnaharidust pakkuvatesse keskustesse esitatud taotluste arv on 2018-2023 aastatel langustrendis (joonis 1). Diagrammil ilmneb ka koroonakriisi aegne järsk muutus 2019. aastal. Alates 2020. aastast on märgata taotluste arvu kasvu, kuid see pole saavutanud võrreldes kriisile eelnenud 2018. aastaga samasugust taset. Üle Eesti on kokku esitatud 33214 taotlust keskkonnahariduse alastes programmides osalemiseks.

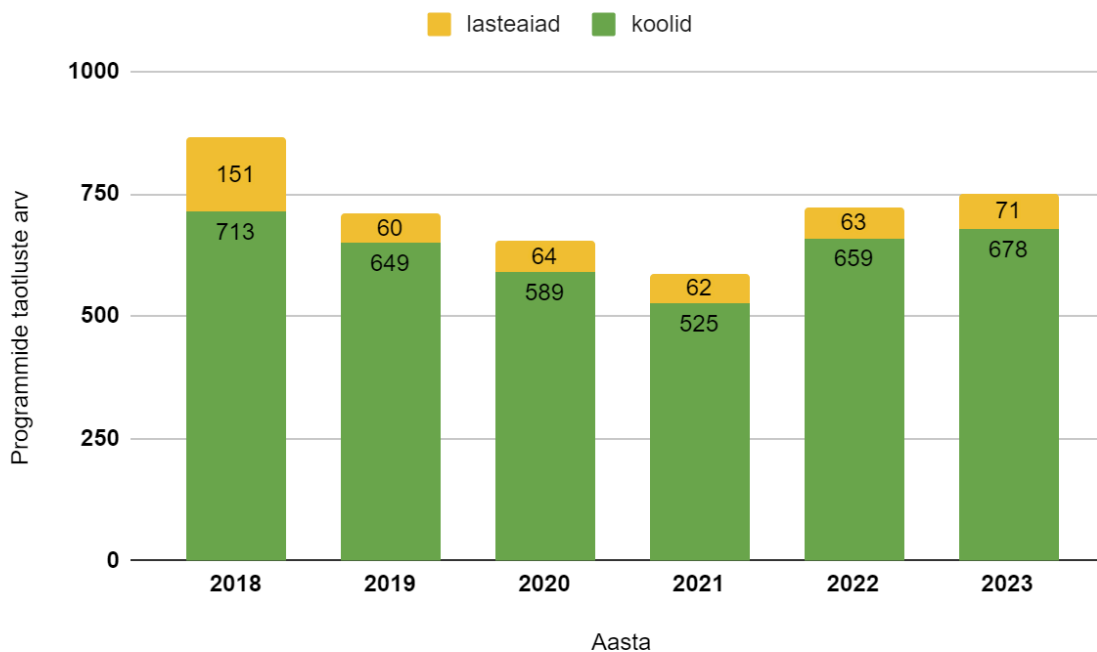

Joonis 1. Üle Eesti esitatud taotluste arv aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmetel).

Taotluste arvu mõjutavad muutused SA KIK Keskkonnaprogrammi rahastuses. 2018. aastal hinnati ja rahastati taotlusi nende tol aastal määratud tingimustele alusel. 2019. aastal määrati klassi taotluste esitamise summaks 300 eurot ja see püsis aastani 2020. 2021. aastal muudeti rahastuse summat klassi kohta 250 eurole. 2022 ja 2023 aastaks on taotluste esitamise summa määratud ühikuhinnaga ja selleks on 200 eurot ühiku kohta.

3.2. Tartumaa haridusasutuste poolt SA KIKile esitatud taotlused 2018-2023 aastatel

Tartu maakonnas esitati 2018-2023 aastatel kokku 4284 taotlust keskkonnahariduslike programmide külastamiseks (joonis 2). Taotluste arv sisaldab endas kõiki programme üle Eesti, mille külastamiseks taotlusi esitati. Enim on programme soovitud külastada 2018. aastal, kui taotluste arv oli 864. Vähim on taotlusi esitatud 2021. aastal, kui esitati 653 taotlust. 2018-2023 aastate keskmine taotluste arv oli 714 programmi, seega jagunevad aastate vahel taotlused vastavalt: 2018, 2022 ja 2023 aastatel oli külastusi üle keskmise ning 2019-2020 aastatel alla keskmise. Andmetest tulenevalt on taotluste arv läbi aastate märgatavalt vähenenud võrreldes 2018. aastaga. Taotluste esitamise arv on peale 2021. aastat kasvutrendis. Üldised muutused arvudes on tingitud erinevate vanusegruppide keskkonnaprogrammi taotlejate nimekirjast eemaldamisest ja samuti on vähendatud toetuste summasid. Lasteaedade osaluse vähenemise põhjuseks on, et 2020. aastal eemaldas KIK keskkonnaprogrammi taotluste esitajate nimekirjast lasteaiad ja jättis alles vaid lasteaedade eelkooliealiste rühmade taotlemise võimaluse. Koolide taotluste esitamise arv on samuti langenud, kuid mitte nii järsult võrreldes lasteaedadega. Peamiseks põhjuseks võib lugeda gümnaasiumite ja laagrite eemaldamist taotlejate nimekirjast, mille SA KIK 2018. aastal teostas.

Joonis 2. Tartu maakonna koolide ja lasteaedade poolt taotletud programmide hulk aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

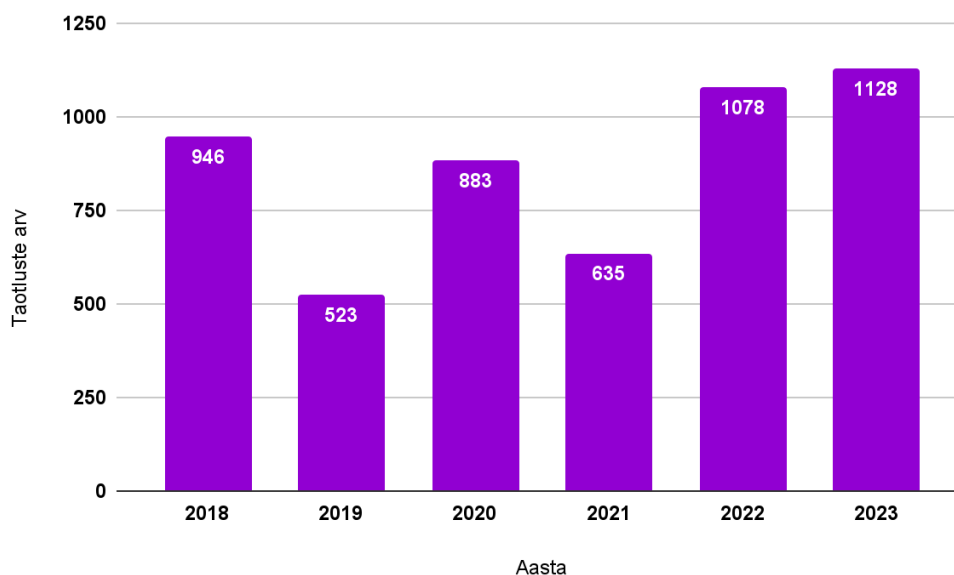
Tartumaa riiklikest ja eralasteaedadest ning algkoolidest (edaspidi lasteaiad) on esitanud KIK Keskkonnaprogrammi kaudu programmides osalemiseks taotlusi uurimise aastatel kokku 57 algharidust pakkuvat asutust. Kokku esitasid Tartumaa lasteaiad 471 taotlust. (lisa 1) Lasteaedade taotluste arv moodustab kõikide Tartumaa poolt esitatud taotluste arvust ligikaudu 11%. Keskmiselt taotlesid 2018-2023 aastatel lasteaiad individuaalselt 8 taotlust programmides osalemiseks. Eelnevalt mainitud fakt, et 2020. aastal eemaldas SA KIK Keskkonnaprogrammi taotluste esitajate nimekirjast lasteaiad ja jättis alles vaid lasteaedade eelkooliealiste rühmade taotlemise võimaluse, ilmneb ka taotluste esitamise statistikas. 16 lasteaeda pole peale 2020. aastat esitanud mitte ühtegi taotlust, ülejäänud 41 lasteaeda on 2020-2023 aastate jooksul esitanud keskmiselt umbes 2 taotlust. 2018-2023 aastatel enim taotlusi esitanud lasteaed on Elva Lasteaed Õnneseen, kes on selle perioodi jooksul esitanud 26 taotlust.

Keskkonnaprogrammi kaudu programmides osalemiseks on perioodi jooksul esitanud taotlusi 49 Tartumaa kooli (lisa 2). 2018. aastast ei saa Keskkonnaprogrammi kaudu gümnaasiumi õpilaste jaoks enam toetust taotleda, aga seda taotluste arvudes ei väljendu.

Ainult 4 kooli pole peale läbiviidud muutust ühtegi korda järgnevate aastate jooksul taotlusi esitanud. Uuritud aastate keskmine koolide taotluste arv on ligikaudu 635 ning taotluste arv oli üle keskmise 2018, 2019, 2022 ja 2023 aastatel ja alla keskmise 2020-2021 aastatel. Välja on kujunenud ka 21 püsivat taotluste esitajat, kes on taotlusi esitanud igalt aastal 2018-2023 perioodil. Nendest enim taotlusi, 263 taotlust, on esitanud Ülenurme Gümnaasium.

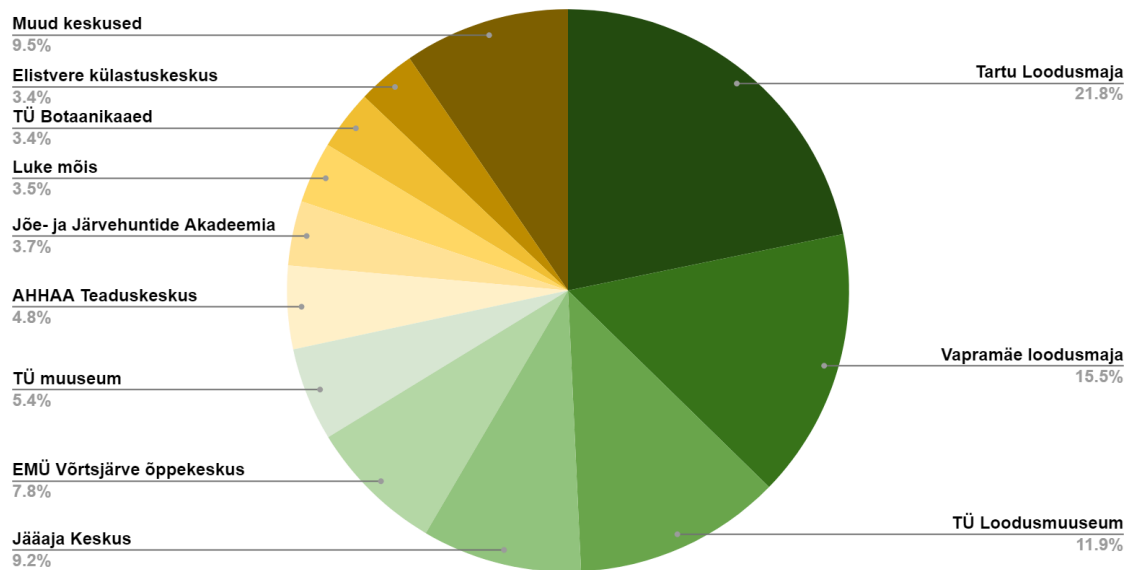
3.3. Taotluste arv Tartumaa looduskeskuste külastamiseks 2018-2023 aastatel

Tartumaal on kokku 32 loodushariduskeskust ja/või eraettevõtet, mis loodushariduslikke programme pakuvad. Töös kasutatud analüüsi käigus käsitleti 32-st keskusest 28, sest ülejäänud 4 keskuse programmides osalemiseks pole Keskkonnaprogrammi kaudu taotlusi esitatud (lisa 3). Kokku on vaadeldud ajaperioodil esitatud Tartumaa keskustesse 5063 taotlust üle Eesti, mis on ligikaudu 15% kõikidest üle Eesti esitatud taotlustest (joonis 3). Taotluste arv Tartumaa keskuste külastamiseks on tõusutrendis alates 2022. aastast.

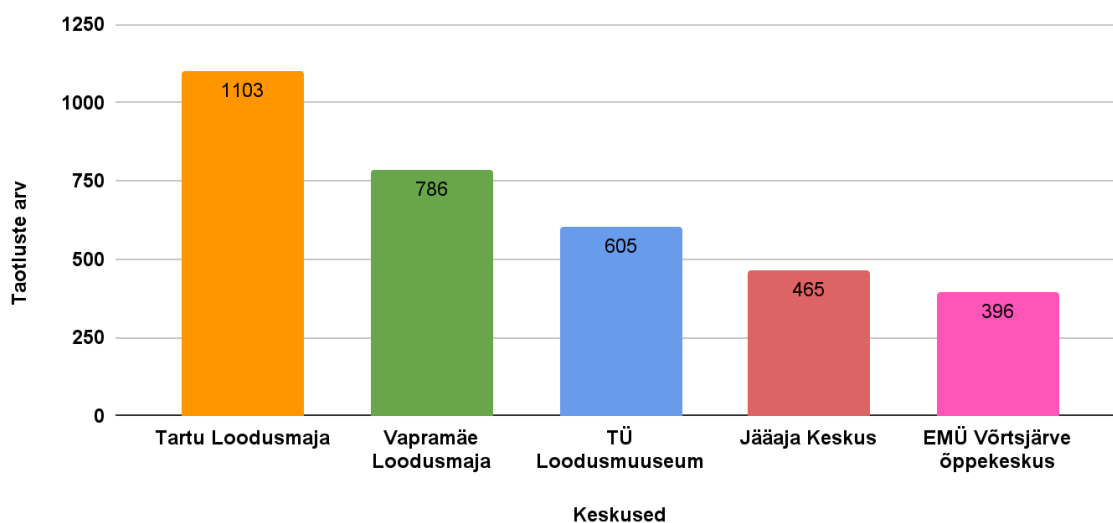
Joonis 3. Üle Eesti Tartumaa loodushariduskeskustesse esitatud taotluste arv aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

Ligikaudu 95% Tartumaale soovitud programmidest jagunevad 11 keskuse vahel (joonis 4). Enim külastatud 11 keskuse külastamise taotluste arv oli kõigil üle 100 ja keskmiselt ligikaudu 416. Kõikidest keskustest oli alla 100 taotluse tehtud 17 keskusesse ning alla 10 taotluse külastamiseks sai 8 keskust.

Joonis 4. SA KIKile esitatud taotluse jagunemine 11 populaarseima Tartumaa keskuse vahel aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

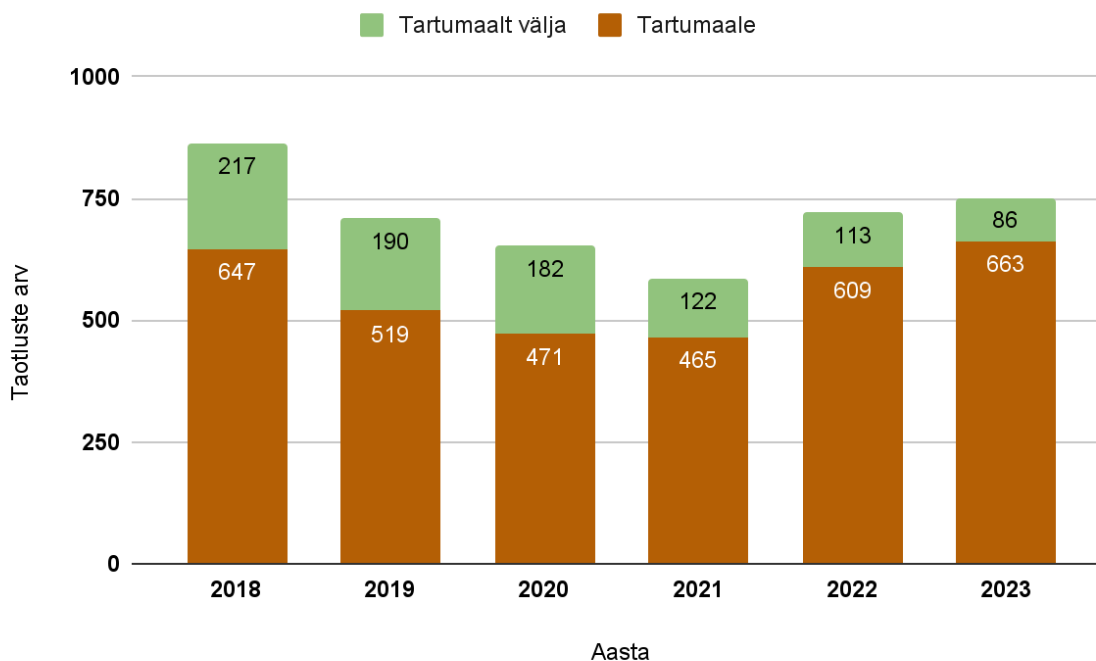
Tartumaal asuvatest keskustest on välja kujunenud viis kõige populaarsemat keskust: 1) Tartu Loodusmaja, 2) Vapramäe loodusmaja, 3) Tartu Ülikooli Loodusmuuseum, 4) Jääaja Keskus ja 5) Eesti Maaülikooli Võrtsjärve õppekeskus (järvemuuseum Akva:rium) (joonis 5). Nende keskuste programmides osalemiseks esitatud taotluste arv moodustab ligikaudu 66% kõikidest Tartumaa keskustesse esitatud taotluste arvust.

Joonis 5. Tartumaa haridusasutuste taotlused Tartumaa loodushariduskeskustesse aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

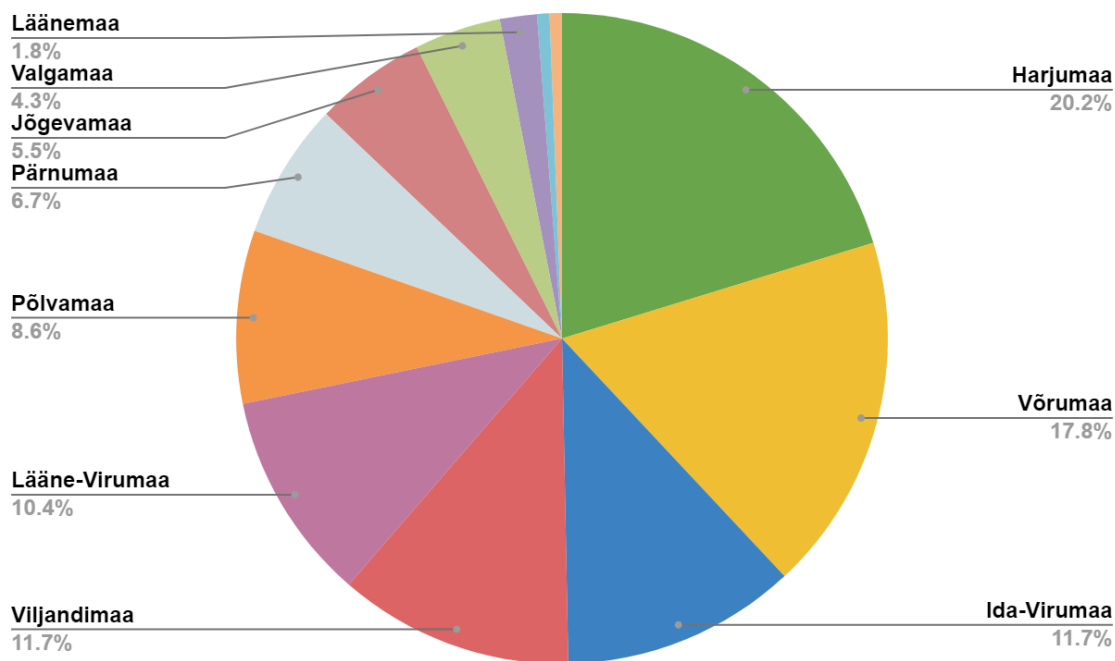
3.4. 2018-2023 aastatel Tartumaa haridusasutuste poolt esitatud taotluste jagunemine Eesti looduskeskuste vahel

Tartumaa koolid ja lasteaiad külastavad lisaks Tartumaa keskkonnahariduskeskustele teisi keskuseid üle Eesti. Kõikidest Tartumaa haridusasutuste poolt esitatud taotluste sihtkohtadest moodustavad ligikaudu 79% Tartumaa keskkonnahariduskeskused ja ülejäänud ligikaudu 21% muude maakondade keskused (joonis 6). Muutuste aluseks on muutused nii koolide kui lasteaedade taotluste esitamise tingimustes. 2020. aastal eemaldas SA KIK Keskkonnaprogrammi taotluste esitajate nimekirjast lasteaiad ja jättis alles vaid lasteaedade eelkooliealsete rühmade taotlemise võimaluse. Koolide taotluste esitamise arve muudab otsus, mille SA KIK 2018. aastal teostas, mille tulemusel gümnaasiumid ja laagrid eemaldati taotlejate nimekirjast.

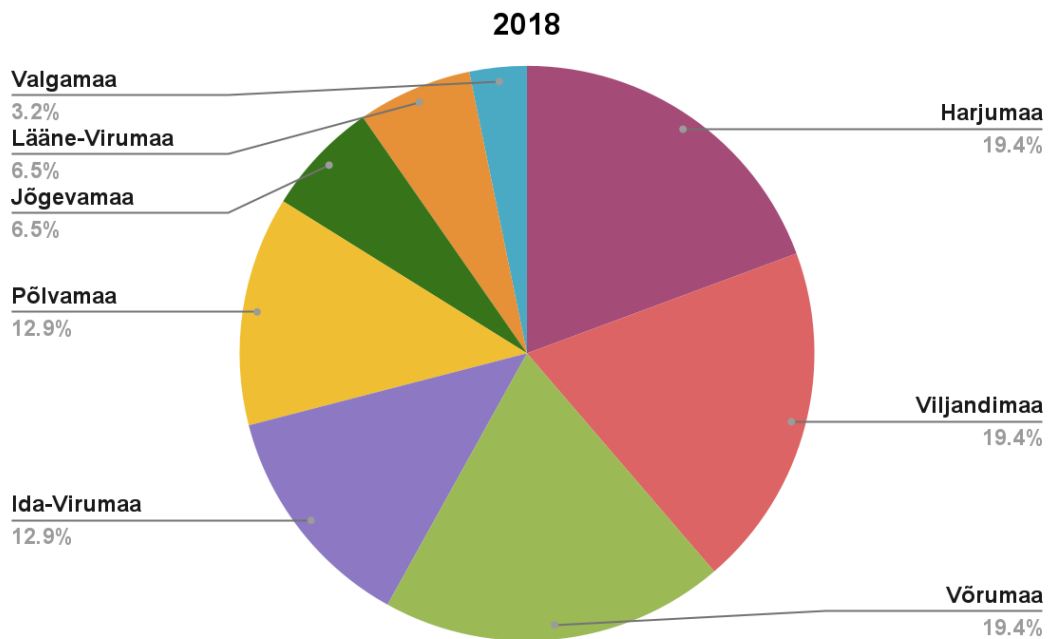
Joonis 6. Tartumaa haridusasutuste taotluste jagunemine Tartumaa ja ülejäänud maakondade vahel aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

Väljaspool Tartut asuvatesse keskkonnahariduskeskustesse on Tartumaa haridusasutused esitanud 910 taotlust (joonis 7). Maakonnad, mida Tartumaa koolid ja lasteaiad enim külastanud on: 1) Harjumaa (33 keskust), 2) Võrumaa (29 keskust), 3) Ida-Virumaa (19 keskust) ja 4) Viljandimaa (19 keskust). Harjumaal on peamiseks tõmbenumbriks Tallinna Loomaaed, mille külastuseks on toetust taotletud 24 korral. Võrumaa populaarseim keskus on Pokumaa, mille külastamiseks esitatud uuritud aastate jooksul 33 taotlust. Ida-Virumaal on enim taotlusi esitatud Eesti Kaevandusmuuseumi külastuseks (64 taotlust). MTÜ Tähetorn Orion on Viljandimaal enim külastada soovitud keskus, kuhu minekuks Tartumaa haridusasutused esitasid kokku 50 taotlust. Kõikidest Tartumaa koolide ja lasteaedade poolt taotletud teistes maakondades asuvate keskuste arvust, moodustavad populaarsema nelja maakonna loodushariduskeskused ligikaudu 61% kõikide keskuste arvust. Joonisel nimeta osad on Saaremaa ja Raplamaa, kus 2018-2023 aastate jooksul sooviti külastada kummaski maakonnas vaid ühte keskust.

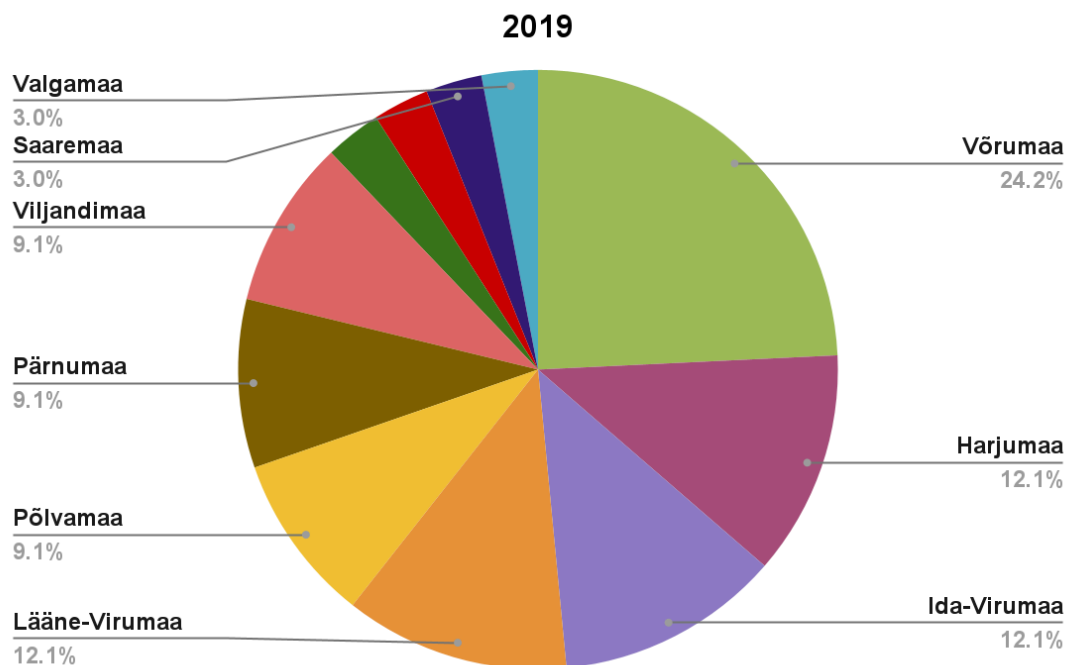

Joonis 7. Üle Eestiline (v.a. Tartumaa) maakondade loodushariduskeskuste jaotus Tartumaa haridusasutuste taotluste alusel aastatel 2018-2023 (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

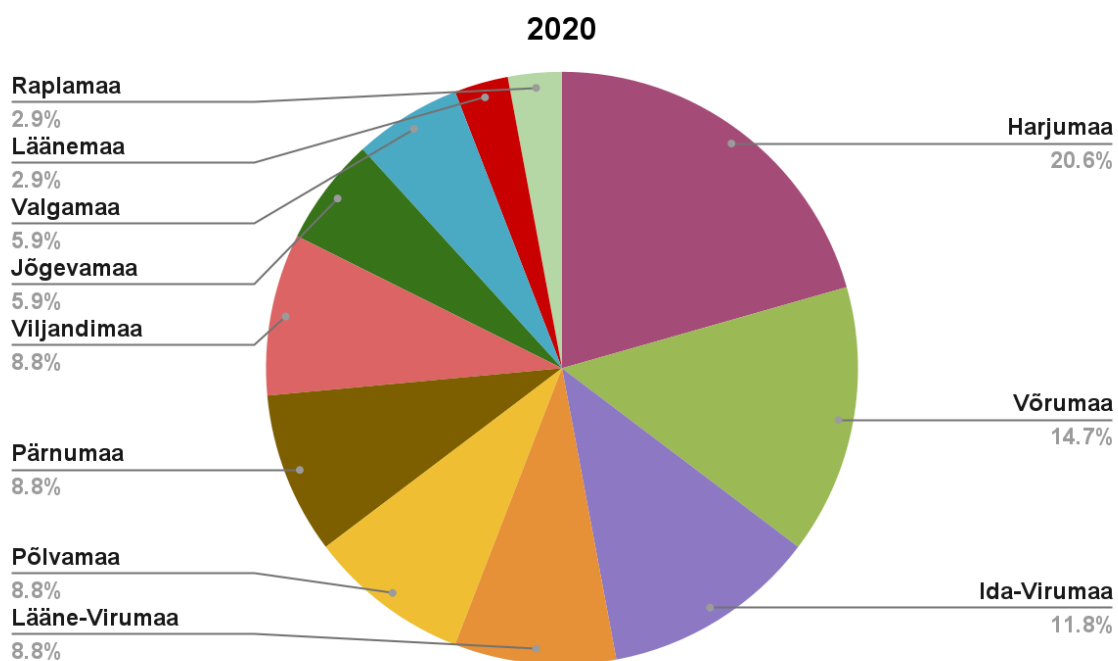
Tartumaa haridusasutuste taotluste jaotus maakondade vahel on uuritud aastate jooksul palju muutunud, kuid nagu töös varemgi mainitud, on populaarsemad maakonnad Harjumaa, Võrumaa ja Ida-Virumaa (joonised 8-13). Muutused on toimunud maakondadesse esitatud taotluste osakaalus ja kohati ka sihtkohtades. 2018. aastal asendas enim taotlusi saanud maakondadest Ida-Virumaad Viljandimaa ja 2021. aastal oli Ida-Virumaa asemel Lääne-Virumaa. Neljal aastal on taotluste arvult esikohal olnud Harjumaa ja kahel aastal Võrumaa.

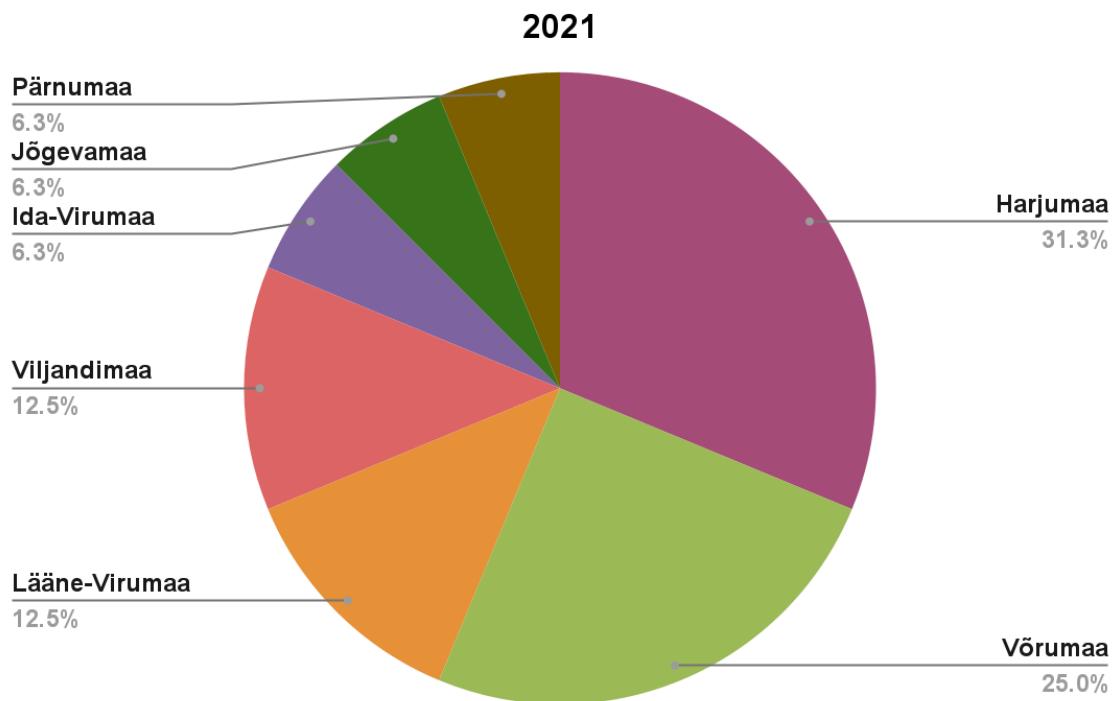
Joonis 8. 2018. aastal Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste jaotus maakonniti (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

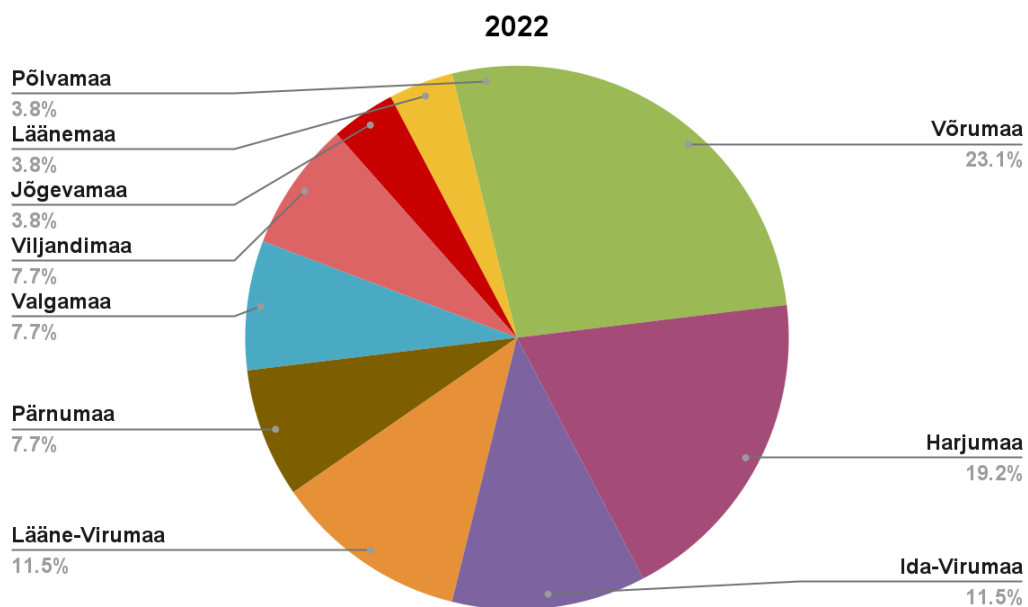
Joonis 9. 2019. aastal Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste jaotus maakonniti (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

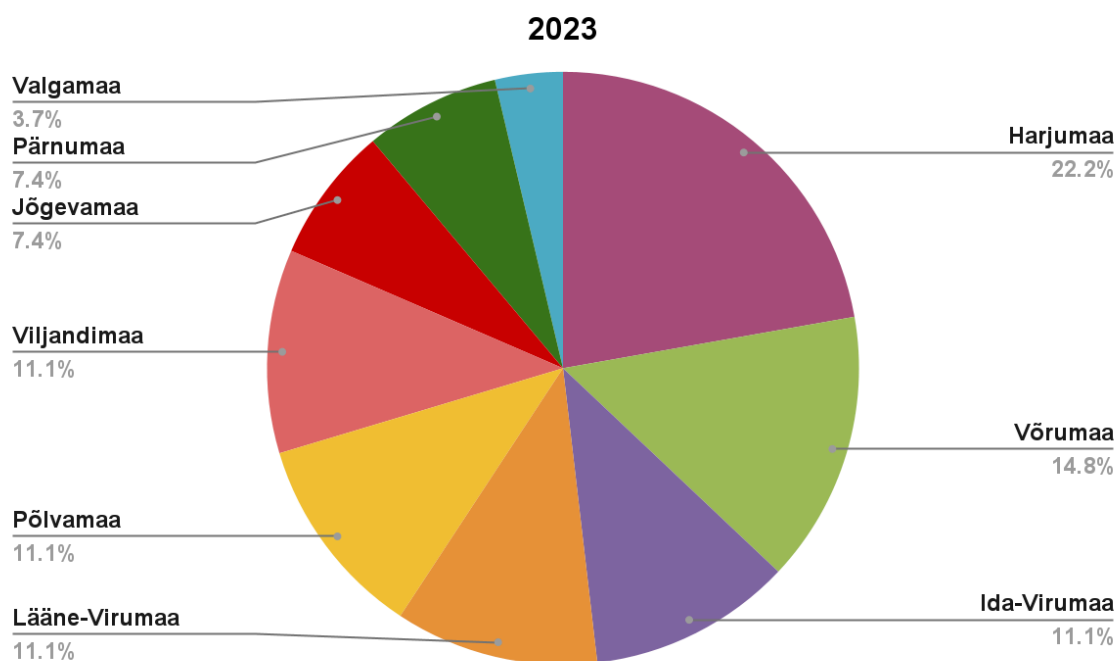
Joonis 10. 2020. aastal Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste jaotus maakonniti (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

Joonis 11. 2021. aastal Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste jaotus maakonniti (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

Joonis 12. 2022. aastal Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste jaotus maakonniti (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

Joonis 13. 2023. aastal Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste jaotus maakonniti (autori koostatud, SA KIK andmete põhjal).

Saaremaa ja Raplamaa on maakonnad, kus 2018-2023 aastate jooksul sooviti külastada kummaski maakonnas vaid ühte keskust (joonised 9-10).

4. ARUTELU

Uurimisprobleemiks oli SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse Keskkonnaprogrammi kaudu Tartumaa haridusasutuste poolt esitatud taotluste langus 2018-2023 aastal. Sellest tulenevalt püstitati neli uurimisküsimust:

- 1) Kuidas on Tartumaa haridusasutuste programmides osalemiseks esitatud taotluste arv ajas muutunud?
- 2) Kas COVID-19 kriisi mõju on märgatav Tartumaa õppeasutuste puhul?
- 3) Missugused muud aspektid on mõjutanud SA KIK-ile esitatud taotluste arvu?
- 4) Kas huvi Tartumaal paiknevate keskkonnahariduskeskuste vastu on ajas muutuv?

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks analüüsiti Keskkonnainvesteeringute Keskuse Keskkonnaprogrammi esitatud taotluste andmeid 2018-2023 aastate kohta. Tuleb rõhutada, et uurimistöö tulemused kajastavad teatud ajahetke Tartumaa haridusasutuste ja keskkonnahariduskeskuste olukorda. Analüüsis tulevad välja erinevused, ja nende põhjused, taotluste arvudes uuritud ajaperioodil. Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste arv on uuritud ajaperioodil langenud. Taotlusi esitavate lasteaedade osakaal on vähenenud rohkem, kui koolide osakaal. 2018. aastal esitati enim taotlusi ehk 864, millest 151 lasteaedade ja 713 koolide poolt. Kõige vähem esitati taotlusi 2021. aastal, kui esitati 653 taotlust, 62 lasteaedade ja 525 koolide poolt. Peale 2021. aastat on taotluste arv olnud kasvutrendis. Muutuste peamised põhjused on järgmised: 1) muudatused KIK-i Keskkonnaprogrammi taotluste esitajate nimekirjades ja taotluste summas ning 2) COVID-19 mõju. 2018. aastal eemaldas SA KIK toetuse saajate nimekirjast gümnaasiumiklassid ja laagrid. 2020. aastast ei saa enam lasteaiad Keskkonnaprogrammi taotlusi esitada. Toetuste summas ja tingimustes on uuritud aastate jooksul läbi viidud mitu muudatust. 2018. aastal pidi taotlus vastama määratud tingimustele ning summa osas piiranguid polnud. 2019-2020 aastatel muutus rahastuse saamine, taotluste sai esitada

klassi kohta ja esitamise summaks oli 300 eurot. 2021. aastal vähendati summat 250 eurole. 2022-2023 aastatel oli klassi asemel ühikuhind ja selleks oli 200 eurot.

COVID-19 pandeemia mõju on tuntav ja võiks seletada arvude langust, kuid seda pole võimalik kvantitatiivselt analüüsida. Antud andmete põhjal võib eeldada, aga mitte väita, et COVID-19 on mõjutanud taotluste esitamise arve 2019-2021 aastatel, kui riigis kehtis eriolukord. Sellest lähtuvalt, saab ka tuletada, et kui koroonapandeemial oli suur mõju taotluste arvude vähenemises, siis kriisiolukorrale eelnenud huvi pole taastatud.

Tartumaal paiknevate keskkonnahariduskeskustesse esitatud taotluste arvud on uuritud ajaperioodil tõusnud. 2022-2023 aastate põhjal võib väita, et keskustesse esitatud taotluste arv on kasvutrendis. Välja on kujunenud ka Tartumaa koolide ja lasteaedade poolt enim taotlusi saanud keskused, milleks on Tartu Loodusmaja, Vapramäe Loodusmaja, Tartu Ülikooli Loodusmuuseum, Jääaja Keskus ja Eesti Maaülikooli Võrtsjärve õppekeskus.

Siia võiks ka nende viimaste pirukate kohta midagi lisada. Kasvõi see, et Tallinna ikkagi külastatakse, sest Loomaaed on Tallinnas ja veel mõned keskused, milliseid mujal pole. Ning et ikkagi kasutatakse toetust sinu arvates sihipäraselt, käiakse kodu- ja lähimaakondades, ei kasutata toetusi pikemate ekskursioonide rahastamise vahendina.

5. KOKKUVÕTE

Mitteformaalne haridus ja loodushariduskeskused käivad käsikäes - keskkonnahariduslike programme pakuvad keskused kasutavad programmide läbiviimiseks just mitteformaalse hariduse põhimõtteid. Väljaspool koolikeskkonda pakutavad õppimisvõimalused ja selle edendamine on viimase 20 aasta jooksul olnud tõusvas trendis üle Euroopa. Eriti suure tähelepanu alla sattus teema, kui maailma tabas COVID-19 pandeemia ja formaalses hariduses tuli läbi viia olulisi muudatusi ning seeläbi kasvas ka mitteformaalse hariduse osakaal. Eestis tegutsevad loodushariduskeskused pakuvad vastavaid programme, et haridusasutused saaksid lõimida koolis õpitu koolivälises keskkonnas saadud teadmistega. Eestis pakub selleks rahalist toetust ja võimalust Keskkonnainvesteeringute Keskus, kes on välja töötanud Keskkonnaprogrammi, mille kaudu toetatakse osalemist keskkonnahariduslikes aktiivõppeprogrammides.

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja uurida põhjused Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogrammi abil esitatud taotluste arvu languses 2018-2023 aastatel, keskendudes Tartumaa haridusasutuste taotluste arvudele. Töö käigus selgitati mitteformaalse hariduse olemust, olulisust ning selle kasutust. Samuti anti ülevaade loodushariduskeskuste vajalikkusest. Eesmärkide saavutamiseks kasutas autor SA KIK-ilt saadud algandmete analüüsimiseks kvantitatiivset uurimismeetodit. Analüüsis tulevad välja erinevused, ja nende põhjused, taotluste arvudes uuritud ajaperioodil. Tartumaa haridusasutuste esitatud taotluste arv on uuritud ajaperioodil langenud. Muutuste põhjuseks võivad olla SA KIK-i poolt tehtud korrektuurid: 1) 2018. aastal eemaldas SA KIK nimekirjast gümnaasiumiklassid ja laagrid, 2) 2020. aastast saavad lasteaedest esitada taotlusi vaid eelkooliealiste rühmad ja 3) programmides osalemiseks jagatavat rahalist summat on aastate jooksul vähendatud. Tartumaal paiknevate keskkonnahariduskeskustesse esitatud taotluste arvud on uuritud ajaperioodil kasvanud. Populaarseimad neist on Tartu Loodusmaja, Vapramäe Loodusmaja, Tartu Ülikooli Loodusmuuseum, Jääaja Keskus ja Eesti Maaülikooli Võrtsjärve õppekeskus. Tartumaa

koolide ja lasteaedade huviorbiidis on Tartumaa kõrval enim Harjumaa, Võrumaa ja Ida-Virumaa keskkonnahariduse keskused. COVID-19 pandeemia mõju pole võimalik kvantitatiivselt analüüsida. Analüüsitud andmete muutuste põhjal võib ainult eeldada, et COVID-19 on mõjutanud taotluste esitamise arve just 2019-2021 aastatel.

Tulevikus saab sama teema alasel viia läbi näiteks küsitluse haridusasutuste seas, et täpsemalt teada saada, millised tegurid mõjutavad nende valikuid. Ajapuuduse tõttu jäi tööst välja ka taotluste võrdlus tegeliku külastuste arvuga, ka see on teema, mida saab antud teema kohta lisaks analüüsida.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Ardoin, N. M., Alison W. Bowers, A. M. (2020).** Early childhood environmental education: A systematic review of the research literature. Vol. 31. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1747938X19305561>
- Beery, T. (2020).** What We Can Learn from Environmental and Outdoor Education during COVID-19: A Lesson in Participatory Risk Management. <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/21/9096>
- Chisholm, L. (2005).** Recognising non-formal and informal learning in the youth sector. Bridges for Recognition Cheat Sheet: Proceedings of the SALTO Bridges for Recognition: Promoting Recognition of Youth Work across Europe, Leuven-Louvain. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-630/BridgesForRecognition.pdf>
- Delors, J., Al Mufti, I., Amagi, I., Carneiro, R., Chung, F., Geremek, B., Gorham, W., Kornhauser, A., Manley, M., Padron Quero, M., Savane, M., Singh, K., Stavenhagen, R., Won Suhr, M., Nanzhao, Z. (1996).** Learning: The Treasure Within. Paris, UNESCO. <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/%5BENG%5D%20Learning.pdf>
- Eaddy, K. (2017).** Children Need Nature: An Emergent Curriculum Study. Schuylkill Center. <https://www.schuylkillcenter.org/news/an-emergent-curriculum-study/>
- EKHÜ. (2023).** Kvaliteedimärgis. Eesti Keskkonnahariduse Ühing. [veebileht] <https://ekhyhing.ee/kvaliteet/oppeprogrammide-kvaliteet/kvaliteedimargis> (09.05.2024)
- Euroopa Komisjoni teaduskeskus. (2020).** Developing social and emotional skills through non-formal learning. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/system/files/2020-12/policy_brief_non_formal_learning.pdf#:~:text=URL%3A%20https%3A%2F%2FJoint
- European Commission. (1996).** Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. White paper on education and training – Teaching and learning: Towards the learning society. Publications Office. https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf
- European Commission. (2002).** The Copenhagen Declaration. Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission enhanced European cooperation in vocational education and training. https://www.cedefop.europa.eu/files/copenhagen_declaration_en.pdf

- Gamzejev, E. (2020).** Esimesena Eestis koroonavaktsiini saanud Jelena Rozinko: loodan, et vaktsiin aitab kiiremini naasta tavapärasesse ellu. [e-ajakiri] <https://pohjarannik.postimees.ee/7142093/esimesena-eestis-koroonavaktsiini-saanud-jelenarozinko-loodan-et-vaktsiin-aitab-kiiremini-naasta-tavaparasesse-ellu>
- Kalushkina, N. (2023).** Covid-19 mõju Eesti loodusmuuseumide, botaanikaaedade ja loomaaia toimimisele. https://dspace.emu.ee/server/api/core/bitstreams/43cd311e-20c7-4532-ac9d-cde96f5a081f/content?authentication-token=eyJhbGciOiJIUzI1NiJ9.eyJlaWQiOiJINWI4ZjZkOS00ZDJKLTQyN2UtOWQ1ZC05ZDYxMTZmYzJlYzEiLCJzZyI6WyIyMmYwODM4Mi1iOWM3LTRkODgtYmM1My1hNzA2NjM5MGUyMWYiXSwiYXV0aGVudGljYXRpb25NZXRpb2Q2Q2ZGFwIiwiaXhwIjoxNzE2NzY2MDk4fQ.xV8Q-CQ1Um_2WZArKV4co8sMl8mBGGllzRq8kScYkqs
- Keskkonnaharidus. (2024).** Keskused. Tartumaa. [veebileht] <https://keskkonnaharidus.ee/et/keskused?county=15>
- Keskkonnaprogrammist toetuse andmise kord ja tingimused. (2020).** RT I, 06.03.2024, 7. [veebileht] <https://www.riigiteataja.ee/akt/113042021008?leiaKehtiv> (09.05.2024)
- SA KIK . (2024).** 2021-2023 Keskkonnaprogrammi esitatud taotlused üle Eesti. Andmetabel.
- KIK. (2024a).** Kes me oleme? Keskkonnainvesteeringute Keskus. Loetud aadressil: [veebileht] <https://kik.ee/et/kes-me-oleme> (09.05.2024)
- KIK. (2024b).** Põhikooli õppekäigud. Keskkonnainvesteeringute Keskus. [veebileht] <https://kik.ee/et/toetatavad-tegevused/pohikooli-oppekaigud> (09.05.2024)
- Krjukov, A. (2021).** Valitsus otsustas laiemalt piiranguid leevendada juuni keskpaigast. [e-ajakiri] <https://www.err.ee/1608224251/valitsus-otsustas-laiemalt-piiranguid-leevendada-juuni-keskpaigast>
- Terviseamet. (2020).** COVID-19 andmed 27.02.2020. [veebileht] <https://www.terviseamet.ee/et/uudised/Covid-19-andmed-27022020>
- Terviseamet. (2022).** Terviseamet lõpetab tervishoiualase hädaolukorra. [veebileht] <https://www.terviseamet.ee/et/uudised/terviseamet-lopetab-tervishoiualase-hadaolukorra>
- Tooming, M. (2021).** Valitsus kiitis heaks uued koroonapiirangud. [e-ajakiri] <https://www.err.ee/1608376856/valitsus-kiitis-heaks-uued-koroonapiirangud>
- Valitsuse kommunikatsioonibüroo. (2021e).** Valitsus kiitis heaks COVID piirangute korralduse. [veebileht] <https://www.valitsus.ee/uudised/valitsus-kiitis-heaks-covid-piirangute-korralduse>
- Whittle, I. (2016).** Nature Play in early years education. <https://natureplayqld.org.au/blog/nature-play-in-early-years-education>
- World Health Organization. (s.a.).** World Health Organization s.a Coronavirus disease

(COVID-19). [veebileht] https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes.

Tartu: Tartu Ülikool. 54-55 lk.

Yasunaga, M. (2014). Non-formal education as a means to meet learning needs of out-of-school children and adolescents. UNESCO.
<https://www.allinschool.org/media/1991/file/Paper-OOSCI-Non-Formal-Education-Learning-Needs-2014-en.pdf>

LISAD

Lisa 1. Tartumaa lasteaedade esitatud taotluste arv 2018-2023 aastatel

	LASTEAIAD	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku
1	Aakre Lasteaed-Algkool	2	1					3
2	Anni Lasteaed	2	1	3	2	2	1	11
3	Elva Laste- ja Perekeskus	2		1		2		5
4	Elva Lasteaed Murumuna	8	2	2	2	2	1	17
5	Elva Lasteaed Õnnesen	11	3	3	3	3	3	26
6	Ilmatsalu Lasteaed Lepatriinu						1	1
7	Kallaste Lasteaed-Põhikool			6				6
8	Kambja Lasteaed Mesimumm	4	1		1	1	1	8
9	Kavastu Algkool-Lasteaed	1	1	1				3
10	Kergu Lasteaed-alkkool				2			2
11	Kolkja Lasteaed-Põhikool	3				6	3	12
12	Koosa Lasteaed	2			1			3
13	Kõrveküla Lasteaed Päikeseratas	10	3	3	2	3	4	25
14	Laeva Lasteaed	2	1		1	1		5
15	Lasteaed Väike Pauline	3	1	1	2	2	2	11
16	Lohkva Lasteaed		2					2
17	Luke lasteaed Segasumma	1						1
18	Luunja Lasteaed Midrimaa	3		2		1	1	7
19	Lähte Lasteaed Kiisupere					2		2
20	Melliste Algkool-Lasteaed	9	5	5				19
21	MTÜ Lasteaed Puhhi	2	1	1	1			5
22	Nõo Lasteaed Kröll	5	2	2	2	2	2	15
23	Puhja Lasteaed Pääsusilm	4	1	1	1	1	1	9
24	Raadi Lasteaed Ripsik					2	1	3
25	Rannu Lasteaed	3	1	1	1	1	1	8

26	Rõngu Lasteaed Pihlakobar				1		15	16
27	Rübliku Lastepere	2	1					3
28	Soinaste Lasteaed Laululind			5	5	4	4	18
29	Tabivere Lasteaed	4	2	4			1	11
30	Tartu Karlova Lasteaed				2	2	4	8
31	Tartu Lasteaed Helika			2	2	1	1	6
32	Tartu Lasteaed Hellik		3	2	3	3	2	13
33	Tartu Lasteaed Karoliine	2	2	1				5
34	Tartu Lasteaed Kelluke		1					1
35	Tartu Lasteaed Kivike					2	2	4
36	Tartu Lasteaed Klaabu		1					1
37	Tartu Lasteaed Lotte	5	2	1	2	1	2	13
38	Tartu Lasteaed Naerumaa				9			9
39	Tartu Lasteaed Piilupesa	9	3		2	3	3	20
40	Tartu Lasteaed Poku	8	1	3	2	2	2	18
41	Tartu Lasteaed Pääsupesa		2					2
42	Tartu Lasteaed Ristikhein	8	3	2	2	2	2	19
43	Tartu Lasteaed Rukkilill	5		2	1			8
44	Tartu Lasteaed Sass	8	3	2				13
45	Tartu Lasteaed Sipsik	5	1					6
46	Tartu Lasteaed Sirel	2						2
47	Tartu Lasteaed Triinu ja Taavi	10	2					12
48	Tartu Lasteaed Tripsik			3	5	5	5	18
49	Tartu Lasteaed Tõruke		1		1			2
50	Tartu Lasteaed Tähtvere					2		2
51	Tartu Maarjamõisa Lasteaed		2					2
52	Tartu Väike Päike						1	1
53	Tupsiku eralasteaed	2	1	1	1	1	1	7
54	Unipiha Algkool	1	1	1	1	1		5
55	Valguta Lasteaed-Algkool	3	2	2	2	2		11
56	Võnnu Lasteaed Värvuke			1		1		2
57	Ülenurme Lasteaed Nurmepesa						4	4

	Kokku	151	60	64	62	63	71	471
--	--------------	------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	------------

Lisa 2. Tartumaa koolide esitatud taotluste arv 2018-2023 aastatel

	KOOLID	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku
1	Anna Haava nimeline Pala Kool				8			8
2	Elva Gümnaasium	42	39	38	41	39	37	236
3	Hugo Treffneri Gümnaasium	30						30
4	Ilmatsalu Põhikool	6	5	13				24
5	J. V. Veski nimeline Maarja-Magdaleena Põhikool	4	4	4	14	7	7	40
6	Juhan Liivi nimeline Alatskivi Keskkool	10	9	11	10	10	10	60
7	Kallaste Keskkool	3						3
8	Kambja Ignatsi Jaagu Kool					10	10	20
9	Kambja Põhikool	11	9	10	10			40
10	Konguta Kool		7	5	7	5	7	31
11	Kuuste Kool		5	5	5	6	5	26
12	Kõrveküla Põhikool	21	23	25	26	27	31	153
13	Laeva Põhikool	3	3					6
14	Luunja Keskkool	23	23	23		24	24	117
15	Lähte Ühisgümnaasium	19			5	6	13	43
16	Maarjamaa Hariduskollegium	12	12	12		18		54
17	Melliste Kool					6	8	14
18	Miina Härma Gümnaasium	8	18	18		23	15	82
19	MTÜ Tartu Katoliku Hariduskeskus	18	19	19	27	21	19	123
20	MTÜ Tartu Rahvusvaheline Kool		5					5
21	MTÜ Tartu Luterlik Peetri Kool	6	7	10	6	17	19	65
22	Nõo Põhikool	23	24	24	24	25	26	146
23	Palupera Põhikool	4	4	5	4	3		20

24	Puhja Kool	11	12	13	13	12	14	75
25	Rannu Kool	8	9	7	7	9	9	49
26	Rõngu Keskkool	12	9	9	9	11	11	61
27	Sillaotsa Kool	15	14	10	12	15	15	81
28	Tabivere Põhikool	7	6	9	6	8	9	45
29	Tartu Aleksander Puškini Kool		23		25	17	30	95
30	Tartu Annelinna Gümnaasium	27	35	34	36	37	36	205
31	Tartu Descartes'i Kool	24	23	23	21	25	21	137
32	Tartu Emajõe Kool	3	4					7
33	Tartu Forseliuse Kool			3	2	3	11	19
34	Tartu Hansa Kool	34	35	36		35	35	175
35	Tartu Hiie Kool	27	26	27	28	27	28	163
36	Tartu Jaan Poska Gümnaasium	20						20
37	Tartu Karlova Kool	34	29	32		21	29	145
38	Tartu Kesklinna Kool	23	22	22	21	21	23	132
39	Tartu Kivilinna Kool	41	37	36	36	36	36	222
40	Tartu Kristjan Jaak Petersoni Gümnaasium	36						36
41	Tartu Kutsehariduskeskus	21						
42	Tartu Maarja Kool	8	6		10	9	10	43
43	Tartu Mart Reiniku Kool					7	14	21
44	Tartu Raatuse Kool	22	24	26	32	30	29	163
45	Tartu Tamme Kool	33	37	36	31	35	34	206
46	Tartu Veeriku Kool		34					34
47	Vara Põhikool	4	4	4	6	4	5	27
48	Võnnu Keskkool	9	6			3	4	22
49	Ülenurme Gümnaasium	51	38	40	43	47	44	263
	Kokku	713	649	589	525	659	678	3813

Lisa 3. Tartumaa keskkonnahariduskesuste programmides osalemiseks esitatud üleestiline taotluste arv aastatel 2018-2023.

	TARTUMAA KESKUSED (taotlused üle Eesti)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku
1	AHHAA Teaduskeskus	32	14	65	23	59	49	242
2	Alatskivi Looduskeskus		2				3	5
3	Eesti Maaülikooli maaehituse ja veemajanduse õppetool			1		3	5	9
4	Eesti Maaülikooli Mahekeskus				1			1
5	Eesti Maaülikooli Võrtsjärve õppekeskus	42	10	63	52	101	128	396
6	Eesti Ornitoloogiaühing			11		1		12
7	Eesti Põllumajandusmuuseum		3	12	6	39	24	84
8	Eesti Rahva Muuseum					2		2
9	Emajõe Lodjaselts	9	7	20	1	6	5	48
10	Hellenurme vesiveski	12		10	5	5	6	38
11	Jõe- ja Järvehuntide Akadeemia	25	30	49	27	30	27	188
12	Jääaja keskus	121	47	126	23	78	70	465
13	Luke mõis	55	24	22	43	26	9	179
14	MTÜ Linnuvaatleja						4	4
15	MTÜ Metsaelu		7	3	14	17	21	62
16	OÜ Kaspri talu						1	1
17	Palupõhja Looduskool	2		4				6
18	Peipsi Koostöö Keskus	20	12	27	2	11	12	84
19	RMK Elistvere külastuskeskus	54	14	51		34	17	170
20	Siseveelaevade Selts MTÜ				9	4		13
21	Tartu Keskkonnahariduse Keskus			1		2	27	30
22	Tartu Loodusmaja	133	79	93	202	250	346	1103
23	Tartu Observatoorium	11	3	18	31	3	11	77
24	Tartu Ülikooli Botaanikaaed	22	7	29	45	49	29	181
25	Tartu Ülikooli Loodusmuuseum	68	104	106	46	158	123	605
26	Tartu Ülikooli muuseum	53	14	23	31	75	76	272
27	Tartumaa Keskkonnaamet			2		4	1	7
28	Vapramäe loodusmaja	211	99	147	74	121	134	786
	Kokku	870	476	883	635	1078	1128	5070